

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '90

Χρονίζοντα προβλήματα στο κατώφλι μιας νέας εποχής

Πάντος Α. Πάντος

Αρχαιολόγος

Η ελληνική Αρχαιολογική Υπηρεσία συμπληρώνει φέτος εκατόντα εξήντα χρόνια ζωής και δράσεως (ΒΔ της 3/15 Απριλίου 1833), αι και βεβαίως το Εθνικό Μουσείο στην Αίγινα είχε ιδρυθεί με το ψηφίσμα της 21 Οκτωβρίου 1829. Ο χρόνος που πέρασε είναι μακρός, και περιττεύει να επαναλάβει κανείς εδώ τους διάφορους σταθμούς της ιστορίας της που την έφεραν εκεί όπου βρίσκεται σήμερα. Για τον μεγάλο αυτό εξάλογο χρόνιο που έπεισε μερικούς να ανατρέξει στο φίλαστρο αναγνώστας. Περιττεύει επίσης να υπενθυμίσει κανείς το άρθρο 61 του πρώτου αρχαιολογικού νόμου της χώρας της 10/22 Μαΐου 1834:

«Ολα ειντός της Ελλάδος αρχαιότητες, ως έργα των προγόνων του ελληνικού λαού, θωρουντάνται ως κτήμα εθνικού θλώματος των Ελλήνων».

Διαβάζοντας κανείς αυτές τις γραμμές θα επιτσέψει ότι το ελληνικό κράτος θα είχε φροντίσει να επιλύσει υπέρτερα από 160 χρόνια εμπειρίας τα νομοθετικά, οργανωτικά και οικονομικά προβλήματα μιας υπερβασίας του, σπήνοντας ανέδεσμο το βαρύ και σημαντικό έργο της προστασίας και αναδείξεως ενός από τα σπουδαιότερα και μοναδικά κέφαλα του. Συμβαίνει αυτό άραγε καθώς η χώρα μας, κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητος, διανέυει την τελευταία δεκαετία του αιώνας μας προς το 2000;

Νομοθετικά προβλήματα

Η Ελλάς είχε αποκτήσει το 1899, στο κατώφλι του 20ου αιώνος, το δεύτερο αρχαιολογικό της κρηπίδα της υπηρεσίας, όπως χαρακτηρίστηκε από τον αειώνυτο αρχαιολόγο-ακαδημαϊκό Χρήστο Καρούζο. Η φαίνεται αυτή κρηπίδα υπέστη τόσες αλλαγές (Ν. 491/1914, Ν. 2447/1920, Ν. Δ. της 12/16.6.1926, Ν.

4823/1930 και κυρίως Ν. 5351/1932, ώστε η κωδικοποίησης που έγινε τον Αύγουστο του 1932 (ΦΕΚ Α' 275) να εμπειρέχει πιλήμονας αντιφάσεων. Ευτυχώς η νομολογία έγινε αντιφεύτεσσι εν μέρει με συνέπεια της αντιφάσεις αυτες, χάρις κυρίως στο άρθρο 1 του νόμου (που ορίζει ότι τα αρχαία ανήκουν στην ίδιοκτησία του Κράτους). Ωστόσο τα ρήγματα που άνοιξαν στο συμπαγές, και συνεπές, οικοδόμημα του Ν. ΒΧΜΣΤ'/1899 οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις κατέστησαν με τη πάροδο του χρόνου και εμφανή και επικίνδυνα. Αρ' επέρου τη μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος, με όποιο ρυθμό και τρόπο έγινε, δημούρρησε τόσα και τέτοια προβλήματα, με τα οποία οι κωδικοποιημένες διατάξεις της περιόδου 1899-1932 ήταν τουλάχιστον δύσκολο να αναμετρηθούν. Οσάκις δε το έπραξαν, ίδιως σε επενδύσεις μεγάλους κεφαλαίου (Πύλος, Ελευσίς, Αυλίς κλπ.), η συνήθης απάντηση ήταν ένα νέο πλήγμα κατά της ιαχύσ του νόμου. Οι αντιφάσεις του νόμου ξεκινούσαν ήδη από το χρονικό πλάτος της εννοίας του «αρχαίου». Ενώ με τον Ν. ΒΧΜΣΤ'/1899 αωρίο προστασίας ετείθη στο τέλος του μεσαίωνικου ελληνισμού¹ και με μεταγενέστερους νόμους (Ν. 401/1914, Ν. 2674/1921) εφάπη ότι προσετέθησαν και τα έργα τέχνης και ιστορικής αξίας παλαιότερα του 1830², η κωδικοποίησης του 1932 παρέμεινε στη διατυπωσή του 1899, με αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί για τα κυνητά αρχαία το άριο του 1830 και με (κατά πλειοψηφία) αποφάσεις του Αρείου Παγού να θεωρήθει ως όριο το 1453. Η αμφισβήτησης αυτή δεν έχει αρθεί νομοθετικώς μέχρι σήμερα. (Το όριο του 1830 αντιθέτως ορίζεται ρητώς για τα ακίντια, άρθρ. 52 του κωδ. Ν. 5351/1932).

Επίσης σύμφωνα με τη φρασεο-

λογία του κωδ. Ν. 5351/1932 τα «αρχαία» «αγοράζονται», «πωλούνται», «δημιεύονται», «εκπλειστρησόνται», ακόμη και από το Κράτος. Άλλα εάν το κράτος είναι ο ιδιοκτήτης των «αρχαίων», «αγοράζει» και «δημιεύει» ό,τι εξ ορίου του αντικεί:

Ο νόμος του 1932, και ίσως ορθώς για την εποχή εκείνη, δημιουργήσεις ένα θεσμό ημιδημιούσιου χαρακτήρας, τους ίδιωτες συλλέκτες, που μπορούν να καταρτίσουν ιδιωτικές συλλογές «διάγοράς αρχαίων εν Ελλάδι ή εν τοις Εξωτερικών». Ενώ άμα ο νόμος καθορίζει τον τρόπο μεταβάσεως αρχαίων μεταξύ ιδιωτών (άρθρ. 13), είναι ιδιαίτερας ασαφής ως προς τα νέα «προσκήματα» των συλλεκτών που δηλώνονται «καθ' εξαμπτίαν». Στην πράξη λειτουργήσει και λειτουργεί, μια παρααρχαιολογική ιδιωτική «υπηρεσία», η οποία κατά τους μεν αφέλησε, δύοτε απέτρεψε την παράνομη εξαγωγή κάποιων αρχαίων στο εξωτερικό, κατά τους δε έβλαψε, δύοτε στην «ζήτηση» αρχαίων που αποτελούσες τις παράνομες ανασκαφές, με δύτι αυτό συνεπάντεται.

Ο νόμος του 1932 περιέχει διατάξεις, με τις οποίες ανεγνώριζε μόνον το δικαίωμα κάποιων αμιούβων και αποτελήσεων στους ιδιοκτήτες των ακινήτων, όπου κατόπιν νομίμων ή παρανόμων ανασκαφών ανευρίσκονται αρχαιόττητες, αλλά και το δικαίωμα να κρατήσουν το ήμισυ των ανευρισκομένων αρχαίων (ι.), ακόμη και όπου η ανασκαφή γίνεται με δαπάνη του Δημαρχού. Παρέχει επίσης τη δυνατότητα, που ευτυχώς δεν εφαρμόσθηκε ποτέ, να πωληθούν αρχαία «άρχοντα διά τη Μουσεία του Κράτους».

Συγχρόνως άμα ο νόμος του 1932 περιέλαβε διατάξεις περί προστασίας των αρχαιοτήτων, ίδιως δ' εκείνη του άρθρου 50, οι

οποίες απέτρεψαν πολλές καταστροφές ή βλάβες των αρχών, και απέτελεσαν τον στόχο όσων μεθόδευσαν το είδος της αναπτύξεως της χώρας μας τα τελευταία σαράντα χρόνια. Ετοιμέργα που για τον απλό πολίτη είναι απηγορευμένα σύμφωνα με το άρθρο αυτό, με νόμο της δικτατορίας (Ν. Δ. 6/1968) μπορούσαν να πραγματοποιήσουν, αν έτσι το απεράσιζε ο Πρωθυπουργός με τον Υπουργό Συντονισμού, και με νόμο της δημοκρατίας (Ν. 159/1975, άρθρ. 1 παρ. 2-4), αν έτσι ήθελε μία επιτροπή υπουργών, στην οποία ο αρμόδιος Υπουργός Πολιτισμού συμμετέχει μεν, αλλά με συμβουλευτική ψήφο. Λίγο αργότερα, ότι ήταν δυνατό μόνο για έργα μεγαλοεπενδυτών δυνάμει των ανυπέριων νόμων γενικεύθηκε και απλοποιήθηκε για τις εκάστοτε κυβερνήσεις με το άρθρο 2 του Ν. 654/1977, που καθιστά γράμμα κενό όλες τις τυχών «ανεπιθύμητες» γνωμαδότησεις του Αρχαιολογικού Συμβουλίου. Μεταβάλλοντας τη μέχρι τότε «σύμφωνη» γνώμην του Συμβουλίου σε «απλή», η εκάστοτε πολιτική γνησία του Υπουργείου επιφύλασσε εν τέλει εις εαυτήν το δικαίωμα να αποφάσισε εάν και κατά πόσον θα πραστεύσουν οι αρχαιότητες, δυναμένη να λαμβάνει αποφάσεις και κατ' αντίθεση προς την εκπεφασμένη γνώμη του συλλογικού επιστημονικού οργάνου που η ίδια εξάλου διορίζει.

Είναι σήμερα σαφές ότι οι διατάξεις αυτές, οι οποίες αποδύναμωσαν κατά πολὺ την προστατευτική ισχύ του κωδ. Ν. 5351/1932, δεν φαινεται να χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλη έκταση από τις διαδοχικές ως τώρα κυβερνήσεις, αν και ουδέποτε έχει δοθεί στη δημοσιότητα κάποια σχετική στατιστική (π.χ. πόσες άδειες έχουν εκδοθεί κατ' αντίθεση προς τη γνωμαδότηση του Αρχαιολογικού Συμβουλίου δυνάμει του άρθρου 2 του Ν. 654/1977). Αντιθέτως οι διατάξεις του Συντάγματος του 1975 (άρθρ. 18 παρ. 1, άρθρ. 26 παρ. 1 και 6) καθώς και η κύρωσης των διεθνών συμβάσεων στις αρχές της δεκαετίας του '80 (Ν. 1103/1980, Ν. 1126/1981, Ν. 1127/1981), με την ημέρηντη τυπική ισχύ που έχουν οι διατάξεις

τους (άρθρ. 28 παρ. 1 του Συντάγματος), σηματοδοτούν μία αντιστροφή τάση, η οποία έχει μεν γίνει αισθητή στο πεδίο της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας (π.χ. η κρίσις ως αντισυνταγματικών των διατάξεων εκείνων του κωδ. Ν. 5351/1932 που εξαρτούν την προστασία των αρχαιοτήτων, συνταγματικών προστατευομένων εις το διπλεκές, από την πάροδο προθεσμιών και δηρ χραχυρονίων), δεν είχε όμως μέχρι σήμερα ανταπόκριση στις νομοθετικές πρωτοβουλίες των κυβερνήσεων. Ενώ τέσσερα τουλάχιστον σχέδια αρχαιολογικών νόμων κατητούσθησαν από το 1970 (επί υπουργίας Κ. Παναγιατάκη, Τριπάτη, Δ. Νιάνια/Κ. Σταματίδη, Μ. Μερκούρη), κανένα από αυτά δεν κατετέθη στη Βουλή, πλην του τελευταίου (Ιαν. 1987), που όμως τελικώς απευθύνθηκε προ των εκλογών του Ιουνίου 1989. Αποσπασματικά, αλλά μεγάλης σημασίας, είναι η διάταξη του άρθρου 91 του Ν. 1892/1990, που επιτρέπει τον καθορισμό αδομήτων ζωών στους αρχαιολογικούς χώρους εκτός σχεδίων πόλεων.

Η δεκαετία του '90 ευρίσκει την Ελλάδα με ένα νομοθετικό πλαίσιο που θεσμοθετήθηκε στην περίοδο 1899-1932, κωδικοποιήμενο κατά τρόπο απελή πριν από 60 χρόνια, με πολλές αντιφάσεις και εξασθενήμενο από μεταγενέστερες προσθήκες και εξαιρέσεις, με επαπελούμενες ποινικές κυρώσεις που κυμαίνονται μεταξύ του μη αποτρεπτικού και του γελοϊού, καθώς και με διατάξεις που δεν συναρτών πλέον προς τις ισχύουσες συνταγματικές επιταγές του 1975 και τις διατάξεις των διεθνών συμβάσεων που εχει κυρώσει η χώρα. Αφ' επέρευ, με την κατάργηση των ενδοκοινοτικών συνόρων από 1.1.1993 βλέπει την κινητή αρχαιολογική κληρονομιά της να διακινείται κατά τρόπο πολύ ευκολότερο παρανομώς εντός του ενιαίου κοινωνικού χώρου, και μάλιστα βάσει κοινωνικής ιδιγραίας, αναπτυσσεπτική, με την παραγραφή κάθε δικαιώματος μετά 30 ή 75 έτη.

Το κατά πόσο ένα νέο σχέδιο αρχαιολογικού νόμου που άρχισε να συντάσσεται το 1992 στο Υπουργείο Πολιτισμού ως μπορεστεί ν' απαντήσει στις συσσωρευ-

μένες προκλήσεις του παρόντος και του κοντινού πλέον 21ου αιώνος και να διαφυλάξει την εθνική πολιτισμική κληρονομιά, σε μια εποχή κατά την οποία ήθη, έθη, ελληνικές αρετές και ελληνικό φρόντιμα βίου αλλοιώνονται, μεταβάλλονται ή καταπίπουν, αποτελεί ένα από τα μεγάλα ερωτήματα της τρεχουσής δεκαετίας και δεν είναι άσχετο με τον καθυστερούντα εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας.

Οργανωτικά προβλήματα

Το βασικό κύπταρο της αρχαιολογικής υπηρεσίας υπήρξε από τη διρθεώς της Η Εφορεία Αρχαιοτήτων, η οποία από τρεις μονάδες την 1834 έφθασε τις 25 μονάδες για τις προϊστορικές και κλασικές αρχαιοτήτες, τις 13 μονάδες για τις βιβλιανές αρχαιότητες και τις 10 ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες το 1977 (ΠΔ 941/77). Αν και ο Οργανισμός του Υπουργείου Πολιτισμού αποτελούσε μία νέα φάση στην ύπαρξη της υπηρεσίας (οι προγομμενες υπηρέξαν εκείνες του 1910, 1939-42, 1958-62), ωστόσο δεν είναι ίσως περιέργο ότι από την επαύριον άρχισαν οι συζητήσεις για ένα νέο όργανον, φιλοδοξία οχι μόνον κάθε νέας κυβερνήσεως, αλλά και κάθε νέου υπουργού μετά από κάθε ανασχηματισμό.

Ένα από τα πρώτα προβλήματα που ετέθησαν ήταν μεγάλες ή μικρές Εφορείες Αρχαιοτήτων, με τους μεν να υποστηρίζουν τα μεγάλα περιφερειακά κέντρα με κάποιες ενδεχομένως διάσπαρτες υποκείμενες μονάδες (Επιμελήτειες ή Μουσεία) και τους δε να υποστηρίζουν την περιαρχών κατάτηματη των υφισταμένων Εφορεών, μέχρις ότου φθάσουν σε αριθμό ίσο προς τους νομούς ή και τις επαρχίες της χώρας. Με το πρόβλημα αυτό συναρέσ ήταν και το προβλήμα της διοικητικής υπαγωγής των Εφορειών Αρχαιοτήτων, που με συνέπεια επι 150 έπι εξηρτώντα απευθίας από την κεντρική διοίκηση (Υπουργείον), με δύο χραχυρονίαι και ομολογουμένως στην περιφερειακή διαίλεψη, εκείνο των Επιβεβαρωσήσων Πολιτισμού στις Περιφερειακές Διοικήσεις της δικτατορίας (κ.υ.α. 9405/1973, ΦΕΚ Β' 272) και εκείνο των Περιφερειών του Ν.

1622/86, που για τις Εφορείες Αρχαιοτήτων έληξε (;) με το Π.Δ. 82/1990 της Οικουμενικής Κυβερνήσεως. Το άριστο μένεθος μιας Εφορείας Αρχαιοτήτων εξαρτάται εν τέλει από το οργανωτικό της σχήμα και τα διαθέσιμα μέσα (προσωπικό, εξοπλισμός, χρηματοδότησης) που της αναλογούν βάσει της πολιτικής εκάστοτε του Υπουργείου Πολιτισμού και των κρατικών προϋπολογισμών που ψηφίζονται. Με βάση τα δεδομένα αυτά είναι, νομίμως, κοινή πεποίθηση ότι δεν επιτρέπεται η ίδιωσις περαιτέρω Εφορειών Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, παρά μόνον ενδυνάμωση των υφισταμένων με κάποιες ενδεχομένως αλλαγές της κατά τόπον αρμοδιότητάς τους. Αντιθέως, αναγκαία είναι η περαιτέρω αύξησης του αριθμού των Εφορειών Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων.

Ένα δεύτερο πρόβλημα ήταν αυτό της εσωτερικής οργανώσεως των Εφορειών Αρχαιοτήτων. Οι Εφορείες σήμερα λειτουργούν σε επίπεδο διευθύνσεως (κ.υ.α. 13957/1987, ΦΕΚ Β' 191), αλλά χωρίς εξειδικευμένα τμήματα ή εστω γραφεία με υπευθύνους προϊσταμένους. Με βάση τις αρμοδιότητες που έχουν και σήμερα (άρθρ. 36 του Π.Δ. 941/77), λογικό θα ήταν ένα σχήμα Εφορειών με επί μέρους Τμήματα Αρχαιοτήτων, Τεχνικού, Συντηρησεως και Διοικητικού, με μία τάση ενδεχόμενης αυξήσεως τους σε ορισμένες Εφορείες ή στο μέλλον. Η υποδιάρεση αυτή θα διευκόλυνε και τον καταμερισμό του έργου και την υπευθύνητη των υπαλλήλων στην εκτέλεσή του και τη σαφήνεια στα καθηκόντα των κλάδων. Έχει τονισθεί, και μάλιστα κατά κόρον, ο διεπιστημονικός χαρακτήρας πολλών έργων που εκτελεί η αρχαιολογική υπηρεσία. Αν και προσωπικώς πιστεύω ότι δεν είναι το οργανωτικό σχήμα της Εφορείας εκείνη που θα αναγκάσει το προσωπικό σε συνεργασία, ωστόσο ενδεχομένως να αποσαρίνηστις τις ρόλων των διαφόρων ειδικοτήτων θα βοηθήσει σε κάποιο τουλάχιστον μέτρο στην αποφυγή του πειρασμού αναλήψεως ευθυνών σε πράγματα, για τα οποία άλλη είναι η (προ) παιδεία κάθε ειδικοτήτας.

Αλλά βεβαίως η επαρκής στελέχωσης των υφισταμένων Εφορειών με το κατάλληλο προσωπικό των αναγκαίων ειδικοτήτων αποτελεί το τρίτο μεγάλο πρόβλημα της αρχαιολογικής υπηρεσίας και βεβαίως προσπατούμενο της όποιας εσωτερικής αναδιοργανώσεως των Εφορειών Αρχαιοτήτων. Ωπάρι έχουν σήμερα τα πράγματα, η κατανομή του προσωπικού μεταξύ κεντρικής και περιφερειακής υπηρεσίας καθώς και της αρχαιολογικής υπηρεσίας που θα πρέπει να μεταφέρονται από τη μία περιφερειακή υπηρεσία στην άλλη με απλές υπουργικές αποφάσεις, χωρίς καν τη γενιώνη της υπηρεσίας (π.χ. του Αρχαιολογικού Συμβουλίου), έχει δημιουργήσει καταστάσεις ελάχιστα λειτουργικές: Σε άλλες υπηρεσίες, όπου με διαδοχικούς νόμους της περασμένης δεκαετίας (Ν. 681/1977, Ν. 1189/1981, Ν. 1476/1984, Ν. 1735/1987) τακτοποιήθηκε προσωπικό (μόνιμο ή μη σύμβαση Ι. Δ. αριστού του χρόνου), να υπάρχει επάρκεια έως υπερεπάρκεια προσωπικού ή ορισμένων ειδικοτήτων, και σε άλλες να απουσιάζουν βασικές ειδικοτήτες (αρχιτεκτόνες, μηχανικοί, ειδικεύμενοι τεχνίτες κλπ.). Συγχρόνως η κατανομή αρμοδιότητων μεταξύ κεντρικής και περιφερειακών υπηρεσιών έχει οδηγήσει σε μία υπερσυγκέντρωση τεχνικού προσωπικού στην Αθήνα (με τέσσερις Δ/νσεις της Υπηρεσίας Αναστολώσεως, Π.Δ. 941/77, άρθρ. 5-9) και λόγω τυχαίου γεγονότος στη Θεσσαλονίκη (μεταφορά προσωπικού της τεχνικής ΥΑΣΒΕ). Αντί δηλ., το τεχνικό έργο να κατανεμηθεί μεταξύ κεντρικής και περιφερειακών υπηρεσιών καθ' όντος τουλάχιστον έχουν κατανεύει τις αρμοδιότητές τους οι Δ/νσεις Αρχαιοτήτων και οι Εφορείες Αρχαιοτήτων, η υπηρεσία Αναπτύξεως έχει διαπρέσσει εκτελεστικές (και όχι μόνο επιτελικές) αρμοδιότητες που αποτελούνται μη μετακίνηση τεχνικού προσωπικού προς την περιφέρεια. Συνεπώς μία από τις πιο σημαντικές, αλλά και τις πιο λε-

πτές και ασφαλώς επαμφήριστες (λόγω και των ανθρωπίνων παραμέτρων) ρυθμίσεις ενός νέου Οργανισμού του ΥΠ.ΠΟ. θα είναι η αριστή ανακατανομή του προσωπικού μεταξύ των μονάδων του.

Το πώς αυτό μπορεί να γίνει χωρίς να δημιουργήσει κατάφωρες αδικίες και δύσκολες ανθρώπινες καταστάσεις είναι ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα, με αναμφισβίτητο κόστος για πολλούς, που θα πρέπει και να μελετηθεί (π.χ. ειδικούς πίνακες μορίων στις μεταθέσεις πέραν εκείνων του γενικού νόμου) και να εφαρμοσθεί (π.χ. μεταβατικές διατάξεις) με εξαρτητική ευαισθησία και περίστεψη.

Πέραν όμως της ανακατανομής του προσωπικού, που πρέπει να γίνει στο μέτρο και με τον ρυθμό που θα υπαγορεύουν ολές οι παράμετροι του θέματος που μνημονεύσαμε, το ελληνικό κράτος θα πρέπει κάποτε ν' αποφασίσει το μεγάλο άλμα που θα καταστήσει την αρχαιολογική υπηρεσία ικανή για αντιμετώπιση του σγκούμενού έργου της προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και την ανάληψη μιας νέας και φιλόδοξης μουσειακής πολιτικής, που πρέπει κάποτε να χαραχθεί.

Αφήνοντας κατά μέρος το μεγάλο θέμα των μουσείων και του πόσο και ποιών ειδικοτήτων προσωπικού απαιτείται για να αναμφωθούν και να πάυσουν να είναι «αποθήκες ωραίων πραγμάτων σκοτεινών προγύνων», το έργο και μόνον της προστασίας και αναδείξεως του πολιτιστικού περιβάλλοντος απαιτεί μια γενναία αύξηση του υπηρετούντος προσωπικού. Για να πειρισθώ στον κλάδο των αρχαιολόγων μόνον, οι 35 οργανικές θέσεις που υπήρχαν το 1939 (Ν.Δ. 1947/39) έγιναν διαδοχικώς 57 (Ν.Δ. 1521/42), 56 (ΒΔ 632/60), 96 (Ν.Δ. 4543/1966), 203 (Ν.681/1977) και είναι σήμερα περί τις 320, μετά τις μονιμοποίησεις των Ν. 1189/1981 και 1476/1984. Αυτό σημαίνει ότι σε μία χώρα με την πυκνότητα αρχαιοτήτων που έχει η Ελλάς αναλογούσαν σε κάθε αρχαιολόγο (αφαιρώντας ένα 10% των θέσεων, που υπηρετούν σε μουσεία και διοικητικές θέσεις) 2369 (μέχρι του 1966), 1534 (μέχρι του

1977), 733 (μέχρι του 1984) και 458 τετραγωνικά χιλιόμετρα νησιωτικής και ηπειρωτικής γης μέχρι σήμερα (συνολ. επιφάνεια χώρας 131.944 χλμ²). Για να μην υπολογίσουμε πόση ακτογραμμή αντιστοιχεί στον κάθε αρχαιολόγο της μοναδικής Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων η πόσα σπήλαια στον κάθε αρχαιολόγο της μοναδικής Εφορείας Σπηλαιολογίας-Πλαίσιονθραυστολογίας. Εάν με τα ανωτέρω δεδομένα μπορεί εκτός από την «αστυνόμευση» των αρχαιολογικών χώρων να διενεργηθούν συστηματικές ανασκαφές, να καταγραφούν τα ευρήματα που διαρκώς εισέρχονται στα μουσεία, να εκτεθούν στα μουσεία, αλλά και να διοργανωθούν προσωρινές έκθεσεις, να διαμορφωθούν και να ευπρεπιθεύν οι χώροι και να στερεωθούν και αναπτυλωθούν τα μηνιαία, και τέλος να παραχθεί επιστημονικό έργο ποιότητας, αυτό αποτελεί εν τέλει αδέλφιο που επαφέται στον πατριωτισμό του Έλληνος αρχαιολόγου.

Το τέταρτο πρόβλημα αφορά την αναμόρφωση των αρμόδιοτήτων και του έργου της κεντρικής υπηρεσίας, που πρέπει να καταστεί κάποτε το επιτελικό και μόνον όργανο της υπηρεσίας. Με τον θεσμό των Τοπικών Συμβουλίων Μνημείων που εισήγαγε το Π.Δ. 941/77 και με τα Π.Δ. 16/1980 και 733/1980 επιχειρήθηκε η αποκέντρωσης ενός μεγάλου αριθμού υποθέσεων προς την περιφέρεια. Η προσπάθεια αυτή έχει περιθώρια και πρέπει να συνεχισθεί. Οι δυνατότητες όμως που δίνει το Π.Δ. 941/77 αναπομπής και της παραμικρότερης υποθέσεως στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο μεταβάλλει το τελευταίο από ανωτάτο όργανο αρχαιολογικής πολιτικής και γνωμοδότησεως επί γενικών ή σημαντικών θεμάτων σε ένα ειδός εφετείου αιτημάντων ατομικών υποθέσεων. Μεταβάλλει ακόμη τις Δ/νοεις της κεντρικής υπηρεσίας από επιτελικές μονάδες προγραμματισμού και εποπτείας σε γραφειοκρατικές (και αναποφεύκτως βραδυπορούσες) μονάδες εκδόσεως ατομικών αδειών. Εάν η κεντρική υπηρεσία απαλλαχθεί από το όχυρο των εκτελεστικών αρμόδιοτήτων που προκαλούν τα ατομικά μικροσυμφέροντα ιδιωτών ή

και η υπαλληλική ευθυνοφοβία αριστερών περιφερειακών οργάνων, είναι βέβαιο ότι – μετά από κάποιο διάστημα προσαρμογής – θα μπορέσει να παραγάγει το επιτελικό έργο (ζώνες, χωροταξικά, κεντρικό αρχείο μνημείων, προγραμματισμός έργων, μουσειακή πολιτική κλπ.) που κατά το Σύνταγμα της ανήκει μετζι με την εποπτεία και τη συνδρομή προς τα περιφερειακά όργανα. Άρα επέρνεται το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο ως πρότεινε να ανασυντεθεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορέσει με ανεξαρτησία γνώμης και βαθεία γνώσης των θεμάτων να γνωμοδοτεί (και κατά τη γνώμη μας σε ορισμένες τουλάχιστον υποθέσεις με γνώμη «ούμπωντ») την αριστα. Μία αναδορήμη στις διαδοχικές συνθέσεις του Συμβουλίου αυτού από το 1910 μέχρι σήμερα (Ν. Γ.ΨΑ/1910, Ν. 479/1914, Ν. 1947/39, Ν.Δ. 1521/42, ΒΔ 634/60, Ν.Δ. 4177/1961, ΒΔ 918/1966, Υ.Α. 4232/1967, Π.Δ. 505/1975, Π.Δ. 159/1977, Π.Δ. 890/1977, Π.Δ. 941/77, κ.υ.α. 72480/1983, κ.υ.α. 17804/1987, κ.υ.α. 52650/1987) μπορεί να δείξει τις μεταφορώσεις ενός θεσμού επιστημονικής γνώμης και απόφασεων, δυστυχώς όχι πάντοτε προς το καλύτερο.

Το πέμπτο πρόβλημα που έχει τεθεί με επίταση είναι εκείνο της δημιουργίας ενιαίου φορέων για την προστασία των αρχαιοτήτων και μνημείων της χώρας. Η τακτική που ακολουθήθηκε τα τελευταία χρόνια ήταν η συνεχής απόσπασης έργου και αρμόδιοτήτων από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, προκειμένου να δημιουργηθούν διάφοροι «φορείς» αμφιβόλου αποτελεσματικότητας, δραχμοβόροι και ενιοτε ανεξέλεγκτοι.

Αντί να ενισχυθεί η αρμόδια Εφορεία Βιζαντινών Αρχαιοτήτων για να επιτελεστεί το έργο της, ιδρύεται το Κέντρο Διαφυλάξεως Αγιορειτικής Κληρονομιάς (Ν. 1198/81), που δεν υπάγεται καν στην εποπτεία του Υπουργού Πολιτισμού, αντί να έχουμε ενίσχυση χωρι των περιφερειακών υπηρεσιών του ΥΠ.ΠΟ. Ξέσκουμε ίδρυση διευθύνσεων με αρχαιολογική (συν)αρμόδιοτητες στα Υπουργεία Μακεδονίας-Θράκης και Αιγαίου, αντί να πρωθηθεί η Ιερουσαλήμ της Βιζαντινών και χριστιανι-

κών μουσείων (Ν. 2674/21, άρθρο 12), θεωρείται τα εκκλησιαστικά μουσεία των μητροπόλεων (Ν. 590/1977), αντί να επιλυθεί το θέμα της χρηματοδότησης των Εφορειών Αρχαιοτήτων από το ΤΑΠ και των προσλήψεων του αναγκαίου προσωπικού, είχε προτημέθει να συνάπτοται προγραμματικές συμβάσεις με Ο.Τ.Α. για εκτέλεση καθαρών αρχαιολογικών έργου, αντί να ενισχυθεί η Υπηρεσία Αναστολώσεως και οι Εφορείες Αρχαιοτήτων για να εκτέλεσουν μεγάλα αναστηλωτικά έργα, ιδρύει το ίδιο το ΥΠ.ΠΟ. επιπρόπεις ανεξάρτητες (Π.Δ. 941/77, άρθρ. 95, 96, 100), αντί να επαναδρυθεί η Γενική Δ/νση Αρχαιοτήτων και Αναστολώσεως με την εύρος που είχε ο Διαιτητικός Τομέας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (κ.υ.α. 55520/1985, ΦΕΚ Β' 70, δημιουργήντας δύο Γενικές Δ/νσεις (ΠΔ 426/90) που αποσυντονίζουν τις αρχαιότητες από την αναστηλωτή τους, κ.ο.κ. Το πόσο έχουν κοστίσει λόι αυτοί οι πειραματισμοί και στην ίδια την υπηρεσία και στην αριστή κατανομή των πενιχρών πόρων που δινει το Δημόσιο στον τομέα Μουσείων-Μνημεία θα πρέπει κάποτε να γραφεί, ώστε να ιδούμε κατά πόσον ήταν δικαιολογημένη η διάπτωσης του ενιαίου φορέων προστασίας του πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Χρειάσθηκε περισσότερο από μία δεκαετία, μετά την κατάργηση του απλού και προσαρμοσμένου στην εκτέλεση αρχαιολογικού έργου ΝΔ 216/43, για να επιλυθεί ένα από τα βασικότερα και καθημερινά προβλήματα της υπηρεσίας, αυτό της εκτέλεσης των έργων με αυτεπιστασία, με την προσλήψη εκάστοτε του αναγκαίου και καταλλήλου εκτάκτου προσωπικού. Μετά την πάροδο ενός διαστήματος, κατά το οποίο οι Εφορείες Αρχαιοτήτων ταλανίσθηκαν στον τραγέλαφο, το ένα Υπουργείο να χορηγεί τις αναγκαίες πιστώσεις για την εκτέλεση έργων και το άλλο Υπουργείο να απαγορεύει την πρόσληψη του εκτάκτου προσωπικού που ήταν αναγκαίο γι' αυτήν, ή στην αδιανοητή ακόμη και για τριτοκομικά διδούμενα διαδικασία να απαιτείται απόφαση Υπουργού από την Αθήνα για να προσλάβει ο Έφορος της Θρά-

κης 1 εργάτη για 1 ημέρα, που ήταν αναγκαίος για την έρευνα ενός τάφου που απεκάλυψε η μπουλντόζα του ιδιωτικού ή δημοσίου εργού, με το άρθρο 81 του Ν. 1958/91 και το ΠΔ 99/1992 η μελέτη και εκτέλεση των αρχαιολογικών εν γένει έργων ετέθη σε νέες βάσεις και ήδη προχωρεί, από την άποψη αυτή, απρόσκοπτα. Είναι και αυτό μια αισιόδοξη νότα στη δεκαετία που άρχισε και που κλήρονομεί όλα τα προβλήματα που περιγράφαμε.

Στον περιορισμένο χώρο ενός γενικού άρθρου είναι δύσκολο να περιλαμβάνει κανείς όλα τα προβλήματα της αρχαιολογικής υπηρεσίας που δεν πάουν να αναφύονται (π.χ. το προβλήμα της προστασίας των κινητών αρχαιών, μετά την κατάρρηση των ενδοκοινοτικών συνόρων από 1.1.1993 και την προσώρωσή μας στη συνήθηση του Schengen). Νομίμως όμως ότι σύμφωνα με την εξετέθησαν για τα οργανωτικά ανωτέρω αρκούν.

Οικονομικά προβλήματα

Για τα οικονομικά προβλήματα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας μπορεί κανείς να είναι σύντομος. Όταν ο τακτικός προϋπολογισμός του Υπουργείου Πολιτισμού ως συνόλου δεν έχει ξεπέρασε ποτέ το 0,7% του κρατικού προϋπολογισμού, όταν το κεφάλαιο «Μουσεία-Μνημεία» του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων δεν υπερβαίνει σε συνολικό μέγεθος ενα μειονωμένο μικρομεσαίο δημόσιο έργο του ΥΠΕΧΩΔΕ, είναι περιττό να γίνεται πολύς λόγος για το θέμα. Η ανάλυσή του θα θύμιζε τα κανόνια της Μάλτας: δεν πυροβολήσαν για δεκάπεντε λόγους, εκ των οποίων ο πρώτος ήταν ότι δεν είχαν πυρίποδα.

Βεβαίως εδώ και δύο χρόνια υπάρχει το 15% των ακαθαρίστων εισπράξεων του LOTTO και με τη (φθίνουσα ήδη) επιπτώχια που είχε αρχικά το λαχείν αυτό απετέλεσε μία τονωτική ένεση στα πάντοτε πενιχρά οικονομικά του πολιτισμού, τόσο τονωτική το 1991, ώστε το Υπουργείο Οικονομικών θεώρησε σοκόπιο το 1992 να μειώσει δραματικά τις πιστώσεις του ΠΔΕ (1,905 δις το 1990, 2,542 δις το 1991, 80 εκ. το

1992. Εξαιρούνται έργα συγχρηματοδοτούμενα από την ΕΟΚ, ΜΟΠ-ΠΕΠ, που έλαβαν αντιστοίχως 1,357 δις, 2,330 δις και 4,002 δις). Δεν έχουν δημοσιευθεί κάποια στοιχεία για το ύψος των χρηματοδοτήσεων από το LOTTO, ώστε να γνωρίζομε ποιο ήταν το συνολικό ύψος τους κατ' έτος.

Η διαφορά μεταξύ έργων ΜΟΠ-ΠΕΠ και εθνικού προγράμματος είναι πολύ χαρακτηριστική και για την ανασφρέμεια κατανομής των πιστώσεων και την ανομοιότητα διαχειρίσεων τους. Ενώ οι Εφορείες Αρχαιοτήτων για ένα τεράποντα αριθμό μνημείων-ανασκαφών-μουσείων λαμβάνουν πενιχρά ποσά και (πλήν LOTTO) είναι δεσμεούσα του Δημόσιου Λογιστικού (και μερικά του Ν. 1958/91 και του περιορισμού των προλήψεων), για λίγα μεγάλα έργα υπάρχει αφορία πιστώσεων, εξαιρετό από το Δημόσιο Λογιστικό, ακώλυτες προσλήψεις και ειδικά μισθολόγια (σε αντίθεση δυνητικών προς τους μονίμους συναδέλφους των «εκτάκτων»). Και όταν κάποια στιγμή η εν Αθηναίς Αρχαιολογική Εταιρεία σταματά να διαχειρίζεται τις πιστώσεις αυτές, αμέσως το ΥΠ.ΠΟ. δημιουργεί ειδικό Ν.Π.Ι.Δ. (Ν. 2021/1991, «Ταχείο διαχείρισης πιστώσεων στην εκτέλεση αρχαιολογικών έργων...»), το οποίο «δεν υπάγεται στο δημόσιο τομέα και λειτουργεί και διαχειρίζεται τις πιστώσεις κατά τις διατάξεις του ιδιωτικού δικαιου, εξαρτείται των διάταξεων του δημόσιου λογιστικού...». Η ρύθμιση που αναγκαία και ουδεὶς ψόγος περι αυτού. Στην πράξη όμως δημιουργούνται έργα (και προστατευόμενα μνημεία) δύο ταχυτήτων, ως εάν τα υπόλοιπα έργα (και μνημεία) δεν χρειάζεται να τύχουν παρομοίων ρυθμίσεων. Επλιπτεῖται πάντως ότι η διάταξης του άρθρου 7 του Ν. 2021/1992 θα λύσει σε κάποιο βαθμό το πρόβλημα αυτό.

Η γενιά, στην οποία ανήκει ο γράφων, αγνωστήκε για να δοθεί κάποιο το 15% του προϋπολογισμού στην Παιδεία. Πόσο άραγε ποσοστό του προϋπολογισμού ανήκει στην προστασία του μνημειακού πλούτου μας χώρας όπως η Ελλάς, καθώς διανύουμε την τελευταία δεκαετία του αιώνος, ενταγμένοι σ' ένα χώρο χω-

ρίς σύνορα από 1.1.1993 και σε μία υπό δημιουργία «Ευρωπαϊκή Ένωση», προς το ορόσημο του 2000;

The Greek Archaeological Service in the 90's P. Pandos

The beginning of the last decade of our century finds the Greek Archaeological Service to be controlled by a legislation dating to the 1899-1932 and incompletely codified sixty years ago. Therefore it is not only full of contradictions, menacing penalties – ranging from non-dissuasion to ridiculous – and provisions unsuitable to the present constitution and the international contracts signed by Greece; but it has also become partially powerless due to later additions and exceptions. The handicaps imposed by this legislation, and the absence of inter-European borders from 1.1.1993 will find the Greek Archaeological Service to watch rather passively its movable archaeological heritage to be «smuggled» and transported easily and illegally in the united European space. In addition, on the basis of the EC relevant directive all reserved rights on the «emigrated» historic and artistic treasures are abolished after thirty or seventy-five years. Regarding the organization of the Ephorate of Antiquities, the vital cell of the Archaeological Service, a series of essential steps have to be taken urgently. The reinforcement of the existing Ephorates of Prehistoric and Classical Antiquities and the increase of the Ephorates of Byzantine Antiquities and these of Modern Monuments; the rational distribution of work through specialized departments, internal restructuring, redistribution of personnel, modernization and efficient staffing of the museums so that they will function no more as mere «warehouses of beautiful objects of obscure ancestors»; a significant increase of staff for the efficient guarding of antiquities, systematic excavations, documentation of archaeological finds, organization of temporary exhibitions, promotion of archaeological sites, restoration of monuments. The decentralization of cases, that are presently evaluated by the Central Archaeological Council, through the institution of local councils and the creation of a flexible medium-service for the effective protection of monuments must be also included in the aforementioned scheme. Finally, the full financial support of the State for the preservation of the archaeological treasures of a country like Greece is the indispensable, essential factor for the successful application of all realistic proposals.